

Novodobé encyklopedie označují pověru za určitou praktiku či prostředek k předejití nepřízně, závisti či trestu, a to za využití schopnosti nadpřirozených bytostí. Je tudíž samozřejmé, že pověr odpradávná využívali i zločinci spoléhaje na to, že nebudou odhaleni, dopadeni a potrestáni za spáchané činy.

Zločinecké pověry

Naproti tomu novodobé trestní právo z přelomu 18. a 19. století vycházející z osvícenských filozofií a přirozenoprávní teorie, které mimo jiné zavrholo torturu jako prostředek nalézání objektivní pravdy, zprvu existenci pověr zcela přehlíželo. Tento jev je jasným důkazem přechodu od jednoho extrémního přístupu k druhému.

Rakouský vyšetřující soudce ve Štýrském Hradci a pozdější tamní profesor trestního práva Hans Gross, který je zakladatelem moderní kriminalistiky, na uvedenou skutečnost upozornil ve své věhlasné publikaci Příručka pro vyšetřující soudce, poprvé vydané v roce 1893.

Upozorňuje bezpečnostní orgány, to jest četnictvo a policii, aby v rámci výkonu pátrací služby, a stejně tak i vyšetřující soudce aby v rámci vyšetřování zločinů neopomíjeli existenci pověr lišících se místo od místa a naopak jim přikládali určitý význam, neboť v pověrách bývá zakotvena mnohá pohnutka spáchaných činů. Vždyť i dnes se říká, že nejlépe chutná jablko ze sousedova stromu, či z cizího krev neteče...

Není bez zajímavosti připomenout si několik pověr, které dnes již upadly v zapomnění, ale ve své době měly značný význam v životě lidí.

Mnozí zločinci, zejména zloději, věřili, že amulety či jiné předměty získané zločinnou cestou nebo zaříkávání je ochrání před odhalením, střelami četníků či dopadením. Jednalo se kupříkladu o „ručičky sv. Jana“, kus provazu z oběšence či srdce z netopýra, které nosili zločinci neustále u sebe. Další kategorii představovaly věci, které byly zanechávány na místě činu: vlastní krev či lejno, hůl, aby psi neštěkali a podobně. Obdobně zločinci věřili, že zaříkáváním jejich zbraně vždy zasáhnou svůj cíl, že utečou před pronásledovateli, či že se osvobodí ze spoutání. Někteří zločinci spáchali svůj čin nejprve obrazně, například na figurce či kresbě a následně jej uskutečnili. Vražda byla odhalena objevením figurky pořízené z pověry, na které byl naznačen způsob jejího spáchání.

Daleko závažnější byly pověry, které vyžadovaly opatření věci přestoupením zákona. Jednalo se například o části lidského těla. Kouzelné kahance napájené tukem nevinných osob či krví rodiček zemřelých při porodu dvojčat údajně zabraňovaly probuzení okrádaných, palec mrtvolky ležící 9 neděl v hrobě měl napomáhat při krádežích. Morbidnější bylo pití teplé lidské krve, pozření dětského srdce či jiných částí lidského těla, které měly zabránit dopadení úřady. Bez znalosti uvedených pověr by byly absolutně nevysvětlitelné některé vraždy. Vražda těhotné či zdánlivě těhotné ženy, jejímž jediným cílem bylo vyrvat z těla ženy pachatelův plod, mohla být považována za vraždu z vilnosti. Nevysvětlitelné byly nálezy mrtvol, u kterých chyběly některé části lidského těla.

V kontextu s tím se zdá směšné, že například oči dudka v kapse či ukroucení knoflíku během přísahy dovolovalo křivě přísahat.

Zločincům hnala zejména při páchání podvodů a krádeží vodu na mlýn i lidská hloupost a pověřivost, již obratně využívali. Spolu s psychologickým působením na oběti při věštění,

vykládání karet a jasnoviectví byla řada důvěřivců připravena o značné majetky či o celá dědictví. V této oblasti vynikali zejména potulní cikáni. Cikánky při věštění používaly rozpůlenou slepičí lebku, která je z jedné strany podobná lebce lidské. Jedna atraktivní pařížská jasnovidka dokonce tvrdila, že odpovědi na všechny otázky vyčte z vrásek na šourku.

Nejen u zločinců a poškozených, nýbrž i u svědků, ale i dalších osob se projevovaly pověry. Například v tom, že v pátek třináctého se velevážená a vznešená svědkyně nedostavila k soudu. Malé chudé děvčátko bylo přistiženo, jak prodává cenný prsten s opálem. Hájilo se, že prsten obdrželo na ulici darem od neznámé ženy. Pouhou náhodou se podařilo zjistit dámu, která prsten s opálem podělila a jelikož je opál „nešťastným“ kamenem, podarovala prsten dívence, neboť pouze darováním nešťastné věci prvnímu člověku, kterého potkáme. lze zabránit pohromě...

Čovachno zbaven kouzla

Morava

Strážmistr Karel Ludvík Machala byl jako většina četnických strážmistrů svobodný. Sloužil na četnické stanici Břest, kde byl i kasernován. Narozdíl od spolubydlícího strážmistra Josefa Tesaříka, který svůj volný čas trávil především na tancovačkách a schůzkách s vdavekchtivými děvčaty, byl strážmistr Machala spíše studijního zaměření. Měl zálibu v cizích jazycích. Velmi dobře ovládal německý jazyk, ve volných chvílích se učil francouzštině, angličtině a také cikánštině.

Ke studiu cikánštiny se dostal zajímavým způsobem. Když před lety zatkl jednoho cikána po spáchané krádeži a prováděl jeho výslech, mazaný cikán se vymlouval, že umí pouze cikánsky a odmítal odpovídat. To mladého strážmistra dopálilo a rozhodl se, že využije svého jazykového nadání a naučí se i cikánštině. Začal se věnovat sepisování cikánských slov, k čemuž měl ve staničním obvodu plném potulných i trvale usídlených cikánů nespočetné množství příležitostí. Ostatně mezi kolegy z celého kroměřížského okresu byl po krátké době uznáván jako odborník na cikánštinu i znalec cikánů a jejich prazvláštní mentality.

Na svátek Tří králů roku 1929, což byla právě neděle, předepsal velitel stanice vrchní strážmistr Antonín Bartoš strážmistru Machalovi do staniční služební knihy noční obchůzku. Přesně tak, jak stanoví II. díl Jednacího řádu četnictva v § 8 odstavci 3: „Na obchůzky budtěž podřízení vysílání co možná stejnoměrně. To platí zvláště, jde-li o obchůzky v neděli a ve svátek, v noci a za nepříznivého počasí.“ Tentokrát to panu vrchnímu vyšlo se vším všudy. Noční obchůzka v neděli, ještě k tomu ve svátek, venku hustě chumelilo a fičel ledový severák...

Strážmistr Machala připomínající spíše sněhuláka dorazil s vyhrnutým kožešinovým límcem do Němčic, kde ho u starosty čekala po prvních třech hodinách služby zasloužená hodinka odpočinku.

Starosta Jan Jedlička byl větším rolníkem a tříkrálový večer u něho trávil na návštěvě několik místních rolníků. Řeč se záhy po příchodu pana strážmistra, o kterém bylo všeobecně známo, že je znalcem cikánského národa, stočila kam jinam, než na metlu venkova, na potulné cikány. Z úst sousedů zazněly různé zkazky o schopnostech cikánek vykládat karty, věštit z ruky či čarovat. Pan strážmistr si hřál zkrhlé ruce o velký hrnek horkého čaje, usmíval se a myslel si přitom své... Jemu nikdo nemusí vykládat, jaká je skutečná podstata cikánských hokus-pokusů. Paní starostová si četnickovy reakce ihned všimla a také se zapojila do debaty. Řekla, že na věštění cikánek nikdy nevěřila a nevěří, ale o jejich schopnostech čarovat se měla možnost

přesvědčit osobně. Nato strážmistr Machala zpozorněl a vyzval paní starostovou, aby se o svoji zkušenost podělila s ostatními.

Stalo se to jednoho letního dne v podvečer, asi před třemi lety. Tehdy se za místním hřbitovem utábořila tlupa potulných cikánů. Jedna z cikánek ji přišla požádat o trochu mléka pro děti. Paní Jedličková, která dala všechno mléko mlékaři, cikánku rázně odbyla. Cikánka se nedala a žádala o mléko opakovaně s tím, že jej ráda zaplatí. Hospodyně opakovala již sdělené a nato jí cikánka pohleděla do očí a pronesla, že když mléko nedostane, tak čovachno způsobí, že kráva bude druhý den dojít namísto mléka krev. Pak pronesla nějakou zaklínací formuli a odešla. Paní starostová na celou událost zapomněla. Druhý den ráno se však vyděsila, neboť v dojačce se v mléce skutečně objevila krev. V tu ránu se vyděsila, zavolala manžela a vyprávěla mu, co se jí předchozího dne přihodilo. Od té doby kdykoliv přijde cikánka žádat o mléko, tak jí ho dá, i kdyby jí pro sebe nezbylo. Když skončila vypravování, měla za to, že pana strážmistra přesvědčila, ale ten se nepřestával usmívat.

Pouze se utvrdil, zdali k tomu došlo skutečně v létě a pak, ku podivu všech přítomných podal svoje vysvětlení. Čovachno jsou bájně čarodějnické bytosti, kterým cikáni stále naivně věří. K očarování krávy podal vysvětlení záhy. Krev v mléce způsobila rostlina rostoucí hojně v okolí – třezalka obecná, latinsky *Hypericum perforatum*. Čerstvě utržená, dosud nerozvitá poupata při rozemnutí barví, jako by obsahovala krev. To je to kouzlo, které je cikánům a zvláště cikánkám velmi dobře známé. Cikánka po odmítnutí natrhala hrst dosud nerozvitých pupat a dala je sežrat krávě. Paní starostová ponejprv nevycházela z údivu a po chvíli se začala rozčilovat, že přes tři roky dává cikánkám mléko ve strachu, aby jí čovachno zase neočaroval krávu.

Vyprávěním o cikánech předepsaná hodina odpočinku uplynula jako voda v řece, strážmistr Machala si zaznamenal návštěvu u starosty ve své služební knížce a vydal se dál po stanovené trase chumelenicí směrem na Kostelec u Holešova a Starou Ves. Přes nepohodu, která až do konce jeho obchůzky panovala, hrál mladého strážmistra pocit, že zbavil všemocné čovachno jeho kouzla...

Letitá práce spojená se sepisováním cikánských slov byla korunována úspěchem. Pozdější velitel četnické silniční kontrolní stanice v Uherském Hradišti praporčík Karel Ludvík Machala, který byl považován za jednoho z nejlepších znalců cikánštiny v celé Evropě, vydal česko-cikánský slovník sloužící jako cenná pomůcka pro bezpečnostní orgány.

Prostořeká zaříkávačka

Podkarpatská Rus

V hornatém obvodu četnické stanice Volovec se to pytláky jen hemžilo. Téměř v každé rusínské chatce se nalézala nějaká ta puška upravená na pytláčku. Velitel stanice vrchní strážmistr Josef Bína byl starým mládencem a vášnivým lovcem zvěře, a tudíž mu na rozdíl od řady jeho kolegů služba v lesnatém a hornatém terénu plném zvěře zcela vyhovovala.

Při jedné z obchůzek v červenci 1932 pan vrchní navštívil starou zaříkávačku Mariku Hartovanku. Seděla na zápraží své chatky a vyhřívala se na sluníčku. Četnický velitel se dal s Marikou do řeči a nabídl jí přitom dokonce tabák ze svého paklíčku. Věděl totiž, že babka velmi ráda kouří. Marika byla poctěna náklonností pana žandárského komandanta, ale zároveň byla velmi obezřetná, neboť po zkušenostech s maďarskými četníky nečekala od četníka nic dobrého. Nic takového se však nestalo. Pan vrchní si mezi řečí postěžoval, že si nedávno koupil novou loveckou pušku a že ač je výborným střelcem, není schopen trefit vránu na dvacet

kroků. Snad mu pušku černý ďábel zaklel. Marika s chutí potáhla z pipky, naklonila se k panu vrchnímu a poradila mu.

Ráno, jakmile vyjde slunko nad hory, nechť vyjde na horu Stoj se svou novou puškou. Na kamenitém vrchu musí najít hada, kterých se tam na sluníčku vyhřívá habaděj a nechá ho vlézt do hlavně pušky. Puška před tím musí být nabita slabým nábojem. Jakmile had vleze do hlavně, zvedne opatrně pušku, namíří proti slunci a vystřelí hada. Prudký hadí jed napustí hlaveň pušky. Jen jediný brok stačí na usmrcení zasažené zvěře. Na konci řeči zaříkávačka opět obřadně potáhla ze své pipky. Pan vrchní zapochyboval, zdali mu její rada skutečně pomůže. Nato se Marika pousmála a na důkaz svého tvrzení řekla: Ilko Romaňuk Vasilů, Demeter Barabáš Hriců, Michajlo Stražuk Havrilů a Petr Sakáč Javanů, ti všichni mají pušky očarované, všichni je mají napuštěné hadím jedem. A co toho střelí. Ani jeden kus jim neujde! Pan vrchní všechny jmenované moc dobře znal, byli to pytláci, kterým se však četníci nebyli sto dostat na kobytku. Uznale pokýval, dal babce ještě jednou nacpat pipku i ruku na rozloučenou jí podal. Na četnické stanici pak byly připraveny plány, jak na zaříkávačkou udané pytláky.

Jedné srpnové noci seděla dvoučlenná hlídka tvořená strážmistry Karlem Matějčkem a Františkem Králem v křoví nad chatkou Ilka Romaňuka Vasilů. Nad ránem se dočkali. Ze tmy se vynořila postava, která zašla do polozbořené stáje nedaleko od chatky. Ve chvíli zde stáli četníci a přistihli Ilka s krásnou novou pytláčkou v ruce. Ilko zuřil a ve vzteku prohlásil, že ho určitě udal Demeter Barabáš Hriců kvůli tomu, že ho nevzal na srnce. Ale i on má pušku. Schovává jí pod starou bečkou v předsíni své chatky.

Demeter se skutečně divil, když četníci po jeho zapírání našli pod starou bečkou od zelí dvojku pytláčku. Vzteky ho málem ranila mrtvice. Udal ho Ilko Vasilů, poznal to podle pušky, kterou měli četníci u sebe. Zdali pak jim řekl i o svém švagrovi Michajlu Stružokovi Havrilů? Na vrchu Bukovina je koliba, tam Michajlo svoji pušku schovává.

Michajlo zastižený u své chatky existenci pytláčky rozhodně popřel. Když ho však četníci odvedli ke kolibě, kde našli ve výplni dveří pušku, stále zapíral. Toužil však vědět, kdo ho udal. Jedna puška v držení četníků je Ilka Romaňuka, druhá Demetera Barabáše, ano udal je určitě Petr Sakáč Ivanů, jeho pušku četníci nemají! Ať i jemu pušku zabaví. U jeho chatky je dřevěný plot. Jeden kůl je dutý a v něm jest schována Petrova puška.

Petr Sakáč, když viděl četníky se třemi puškami, věděl, kolik uhodilo. I přes to tak jako ostatní zapíral. Byl udiven, když místo do chaty šli strážmistři kolem plotu. Za chvíli byla v jejich držení i čtvrtá pytlácká puška.

Všichni čtyři pytláci udaní okresnímu soudu v Nižních Verečkách si marně lámali hlavu, kdo je udal. Po ostré výměně názorů v místním hostinci přišli na to, že se vlastně udali navzájem. Když se o četnickém zátahu dozvěděla zaříkávačka Marika Hartovanka, raději by držela pětadvacet na zadek od maďarského četníka za to, že jména čtyř pytláků ve své prostorožnosti panu žandárskému komandantovi prozradila...

Prameny:

Článek byl zpracován za využití autorovy knihy Záhadné příběhy z pátrací služby vydané nakladatelstvím Pragoline.

JUDr. Michal Dlouhý